

מחזות האזרחי

שלושת המחזות של יהודה האזרחי, "תאור מיים", "המשתמט" ו"הסירוב", יצאו לאור בספר אחד, והם מציינים בצורה ברורה למדי את הקו המנחה את יצירתו של הסופר.

במחזותיו כבסיפוריו שם יהודה האזרחי את הדגש בהבעת רעיון מסוים. דבר זה, שרבים רואים בו את מעלתו של הסופר, אפשר לראות בו גם את חסרונו. סופרים, ואפילו סופרים גאונים, דרך-כלל אינם מגיעים, מבחינת הערך הפילוסופי של כתביהם, לדרגה של פילוסוף ממדרגה גבוהה. עובדה זו אינה מחייבת את השאלה: מי עדיף, סופר או פילוסוף? — אלא מאשרת את הידוע: תחומו של הסופר שונה הוא מזה של הפילוסוף. אכן, הדגשה יתירה של הצד הרעיוני מוציאה את היצירה הספרותית מתחומה שלה ומעמידה אותה בהתחרות מיותרת עם הפילוסופיה, התחרות שבה אין לה סיכויים רבים לצאת מנצחת.

ננסה לסכם בקיצור את הרעיונות המובעים במחזות שלפנינו ולראות מה גורלם בהתח"רות זו שהם נמצאים משתתפים בה.

רעיונו העיקרי של המחזה הראשון, "תאור מיים", אפשר לנסחו בערך כך: בן העלילת הרוחנית של ימינו איבד את הדרך אל הפעולה המעשית. הצורך שלו להוכיח לעצמו שהוא מוכשר לפעולה עלול להתבטא בפעולה הרסנית. במחזה השני, "המשתמט", עומד איש-הרוח ביימינו, שהתבגר בינתיים בעשר שנים, בפני בעית ההכרעה בין חובות מוסר-ריות שונות וסותרות. דווקא האדם הרגיש במיוחד מבחינה מוסרית מגיע לכך שהוא מביא הרס, לפי שאין הוא יכול לבחור — לא בין "טוב רוע" אלא בין "טוב לטוב".

במחזה השלישי, "הסירוב", שוב אנו פוגים את איש-הרוח, בן העלילת הרוחנית, ועכשיו הוא עומד בפני החלטה שמשמעותה בחירה בין השמירה הקנאית והקיצונית על אידיאל-חיינו ובין הפשרה עם החיים. הרעיון שמביע מחזה זה הוא, שעצם החיים מחייבים את הפשרה עמם. רק המוות טהור מכל פשרה.

רעיונות אינם סוסי-מירוף, ולא ננסה בזה

הוא ברור: עליהם להביע את עמדותיהם לגבי בעיות מסוימות. במקרה שמתגלגלת לכאן דמות שאין בפייה הרצאה על בעיה כלשהי, כגון בתו של הגבור, אין היא פוצה את פיה כל-עיקר. וכאן, מי שאינו מדבר — אינו קיים. על הנערה הזאת אין אנו יודעים ולא כלום. לרגעים יש הרגשה כאילו נכתב ספר זה בידי עיור שהעולם נתפס לו רק באמצעות הקול. אלא שעיורים מפתחים, כידוע, חוש-מישור וחוש-ריח, עירנות של תחושה ורגישות לגבי הצליל. כל זה אינו נכלל ב"חכמת המסכן".

אכן, אפילו העולם המחשבתי, הבלוע את כל אישיותם של הטיפוסים, איננו מייחד את הטיפוסים, לא רק משום שהוא מרוכז בעיקר באידיאולוגיות, ולא רק משום שהמחשבות הקשורות בחיים אישיים גם הן נהגות במונחים פוליטיים-אידיאולוגיים, אלא גם משום שאין אתה יכול להאמין באמונה שלמה שיהודים-פולנים אלה שלפנינו הם, דווקא הם, חשבו את המחשבות שמייחס להם הסופר. יש ויעלה בך החשד שמחשבו-תיים אינן אלא הירהורי-לבו של איש "התנועה" בן-הארץ... כל סופר רשאי, אמנם, לתת את הירהוריו בפי גיבוריו, אלא שבספר זה ההירהורים הם האמצעי היחיד לשירטוט הדמיות, ואם גם הם אינם גובעים בהכרח מראשיתן של הדמויות (שגדלם אינו עומד בשום יחס לשיעור שאר אבריהם), נמצא שאין בספר דבר המשרטטן לפנינו.

העלילה האישית משמשת כאן, כמובן, מסגרת לדעות והשקפות. ואפילו רגע של חידושי-יחסים בין בעל לאשה, שנפרדו לשנים ארוכות וחיו עם בני-זוג אחרים, רגע הסוגר, דרך-אגב, את מעגל הסיפור, נתן כאן מקום לא להבעת הרחשים האישיים המתחייבים במצב כזה אלא לדיבורים על אחדות העבר והעתיד וכו'...

ד. ש.

מנהל את ענייניו בחדרה-הנהלה ואין הוא סר לביתם הפרטי של מוריו מכיון שבבית-הספר עלולים להפריע אותם בשיחתם (כפי שמוסבר במחזה). מצבו הכלכלי ועמדתו החברתית של איש-מדע בארץ אינם כה גרועים עד שבשם "החיים" חייב הוא באמת "לסרב לאידיאלים שלו" ולבחור במשרה מינהלית המוצעת לו על-ידי אחד השרים המכהנים בממשלה (במחזה השלישי).

אכן, הזילזול בעובדות המציאות, כמו הזילזול ביתר היסודות שיצירה עומדת עליהם, דומה שהוא נובע כאן במידה רבה מן ההרגשה שהרעיון הוא יקרה של היצירה הספרותית, עד כדי כך שכל היתר אינו חשוב ביותר. אין לכחד, הרעיון הוא יסוד חשוב והכרחי בכל יצירה, אך עליו לבוא לכלל מיווג הארמוני עם יסודות אחרים. כי היצירה הספרותית נמדדת, כמובן, לא בקנה-מידה פילוסופי אלא בקנה-מידה משלה.

בסיכום הרי שלושת המחזות מגלים התפתחות בכיוון הנכון. "הסירוב" הוא מחזה מסובך יותר ועת-יררגש יותר מן "המשתמט", והדרך שעבר הסופר ממחזהו הראשון, "התאומים", שהוא הסכימאטי שבכולם, ועד השלישי, היא דרך ארוכה למדי.

ב. ח.

אגדת דני קיי

ריבוי השעות הפנויות בחיי האדם וריבוי היחסי של המעות הפנויות בכיסו, יחד עם פריצת המסגרות המסורתיות הנוקשות להתכנסות-בצוות ולפעילות חברתית ועם אמצעי הקומוניקציה של זמננו, הם שגרמו שהביי דור לצורותיו השונות נעשה אחת התעשיות המסועפות, הגדרשות והפעלתניות ביותר של המאה. העולם כולו הופך להיות במה, לא דווקא במובנו של האמלט, וה"כוכבים" הגדולים מגיעים לידי כך שבמתם היא העולם כולו, קהלם — המין האנושי כולו, אם לא בפועל-ממש הרי, לפחות, בכוח.

דני קיי, הוא דניאל קאמינסקי מברוקלין שבניו-יורק, בן משפחת מהגרים יהודים

לראות עד היכן הגיעו אלה שלפנינו (שסופר-מו בקיצור נמרץ) בהתחרות שבשדה הפיזי-לוסופיה. די לנו שנעיר ששלושת המחזות מביאים רעיונות חשובים ויפים, המושפעים במידה רבה מן האסכולה האקסיסטנציאלית-ליסטית. נזכור, למשל, את המחזה "ידיים מלוכלכות" לסארטר, העוסק בבעית המשכיל בן-דורנו המוכיח לעצמו, באמצעות פעולת הרס, שהוא מוכשר לפעולה. נזכור את מחזותיו של אנואי, כגון "אנטיגונה" ו"נקר" דת-המוצא", העוסקים בבעית הסירוב לבחור בפשרה, סירוב המחייב את המוות. נזכור, בעצם, את כל המחזות האקסיסטנציאליסטיים שקראנו וראינו בשנים האחרונות ושכולם מדגישים את יסוד הבחירה, בחירת הפעולה הקובעת את בחירת הדמות-העצמית של האדם. הדים לכל זה נמצא בשלושת המחזות שלפנינו.

המקוריות הרעיונית הטהורה נדירה מאד בספרות, גם אין היא התכלית הספרותית החשובה ביותר. בעיותיהם של חסידי התורה האקסיסטנציאליסטית הן בעיותיהם של רבים מסופרי דורנו, ואם ידע יהודה האזרחי לשבץ צן במסגרת המציאות הישראלית — תבוא עליו ברכה. אפשר, אפוא, לומר כי כבודם של רעיונותיו של יהודה האזרחי במקומם מונח. אלא שמקומם רחב מדי. ודבר זה הוא בעוכריו, ובו, אולי, יש תלות את הזילזול בכמה וכמה דברים ששום יצירה ספרותית איננה יכולה לסבול את הזילזול בהם: הדמויות סכימאטיות; עולם הרגשות אינו נתון לשמו אלא מכון כולו לשירותו של הרעיון; הדיאלוג אינו עמוס עומס רגשי רב. פה-יזם אפשר אפילו להיתקל בעובדות מעשיות שפשוט אינן מתקבלות על הדעת. כך, למשל, דרכי הפעולה של המחתרת (במחזה הראשון) ודאי תיראנה אבסורדיות מאד בעיני כל מי שהיה לו מגע מסוים עם מחתרת כלשהי. ביקוריו התדירים של מנהל בית-הספר בביתו של אחד המורים (במחזה השני) אינם מוצדקים. בדרך-כלל מסדיר

• יהודה האזרחי: שלושה מחזות; הוצאת אחיאסף, ירושלים, 1960; 269 עמ'.